

**ІНСТИТУТ ПРОБЛЕМ ВИХОВАННЯ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ
ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ**

УДК 371.72:616.6-084

Мудрий Ярослав Сергійович

**СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ЗБЕРЕЖЕННЯ
РЕПРОДУКТИВНОГО ЗДОРОВ'Я
СТАРШОКЛАСНИКІВ**

13.00.05 - соціальна педагогіка

**АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Київ-2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Міністерство освіти і науки України, м. Чернівці.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
Оржеховська Валентина Михайлівна
Інститут проблем виховання НАПН України
завідувач лабораторії превентивного виховання.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Омельченко Світлана Олександрівна
Слов'янський державний педагогічний університет,
завідувач кафедри теоретичних та методичних основ фізичного виховання і реабілітації;

кандидат медичних наук, доцент
Лукашук-Федик Світлана Володимирівна
Тернопільський національний економічний університет,
доцент кафедри безпеки життєдіяльності людини.

Захист відбудеться «30» листопада 2010 р. о 14:00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.454.01 в Інституті проблем виховання НАПН України за адресою: 04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій частині Інституту проблем виховання НАПН України (04060, м. Київ, вул. Берлінського, 9).

Автореферат розісланий «29» жовтня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.М. Масол

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку нашої держави становлення молодого покоління відбувається у складних економічних, політичних і соціокультурних умовах, що призвело до втрати молоддю моральних орієнтирів, деформації сексуальної поведінки, збільшення інфекцій, що передаються статевим шляхом, ВІЛ-інфікованих, зростання кількості абортів, неплідності через небажану вагітність, вимушених шлюбів у 15-17 років, що у свою чергу, стало причиною різкого погіршення репродуктивного здоров'я нації.

Нині проблемам збереження загального та репродуктивного здоров'я, формуванню здорового способу життя присвячено багато національних програм, затверджених Указами Президента. Зокрема, одним із головних завдань Національної програми «Репродуктивне здоров'я 2006-2015» є формування здорового способу життя, репродуктивної установки сім'ї, формування в осіб репродуктивного віку, у тому числі й в учнівства, безпечної сексуальної поведінки, яка розглядається цією програмою як необхідна умова збереження репродуктивного потенціалу нації.

Аналіз наукової літератури свідчить про суттєвий накопичений досвід наукових досліджень з проблем репродуктивного здоров'я в медицині (НВлодзієвська, НЖилка, О.Лебедева, О.Парахіна, Г.Палагусинець, В.Чебан). Окремі аспекти репродуктивного здоров'я розглядалися в працях психологів ТТоворун, О.Мурашко, з погляду економіки та статистики у працях МЛотапової, О.Тулай. Проблему формування і збереження здоров'я досліджували Г.Власюк, В.Горашук, О.Дубогай, Н.Зимівець, СКириленко, ГЛактіонова, С.Омельченко, Л.Суценко; розробці проблематики репродуктивного здоров'я присвячені наукові праці О.Балакіревої, В.Беспалько, Г.Бурдулі, О.Вакуленко, Л.Волинець, Б.Ворника, Ю.Галустян, Т.Говорун, КГойди, Н.Жилки, Н.Зимівець, Т.Іркіної, В.Кравця, Г.Лактіонової, СЛукашук-Федик, А.Нагорної, В.Оржеховської, З.Пальян, О.Петрунько та ін.

Проведений аналіз засвідчив, що в сучасних умовах відбувається цілеспрямований процес створення системи профілактики тютюнокуріння, вживання алкоголю, наркотичних речовин, попередження захворюваності на СНІД та захворювань, що передаються статевим шляхом, туберкульозу; орієнтації на здоровий спосіб життя. Проте, всі вони носять розрізнений фрагментарний характер. Не відображено у науковій літературі обґрунтування ролі здорового способу життя у збереженні репродуктивного здоров'я.

Нами не було знайдено ґрунтовних праць у педагогічних науках, які мають чи то пряме, чи опосередковане відношення до проблеми репродуктивного здоров'я окремих вікових груп. Проведений аналіз переконує в необхідності системного підходу щодо вивчення проблеми репродуктивного здоров'я старшокласників, в обґрунтуванні основних заходів соціально-педагогічної профілактики його порушень, зокрема попередженні шкідливих звичок, раннього та безладного статевого життя, необхідності здорового способу життя та пошуку наукою обґрунтованих моделей профілактичних технологій, які б загалом віддзеркалювали шлях збереження репродуктивного здоров'я старшокласників.

Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить, що наукові дослідження соціально-педагогічних засад збереження репродуктивного здоров'я старшокласників ґрунтуються на положеннях і висновках теорії та практики педагогічного процесу (І.Бех, В.Бондар, С.Гончаренко); наукових положеннях теорії соціальної педагогіки (М.Галагузова, І.Зверева, А.Капська, І.Липський, А.Мудрик, А.Рижанова, С.Омельченко, Л.Штефан та ін.); соціально-педагогічної роботи з дітьми та молоддю в різних соціумах (О.Безпалько, Г.Лактіонова, В.Оржеховська, Ю.Поліщук, С.Савченко та ін.); положеннях щодо формування і збереження здоров'я дітей та молоді (СХВакуленко, Т.Говорун, СДубогай, Н.Зимівець, Л.Сущенко та ін.).

Наукою і практикою доведено, що на даний час традиційні форми профілактичної роботи не є достатньо ефективними, відсутня чітка координація в роботі служб, що надають послуги зі збереження здоров'я молоді. Потребують розробки і впровадження сучасних інноваційних підходів і технологій профілактики ризикової поведінки в усіх сферах життєдіяльності молоді, комплексного, інтегрованого підходу до надання послуг молодим людям та до їхнього навчання.

Нами виявлено ряд суперечностей, основними з яких можна вважати: необхідність виховання в учнів відповідального ставлення до свого репродуктивного здоров'я та відсутність такої роботи в школах; потреба у виробленні в учнів життєвих навичок збереження і зміцнення репродуктивного здоров'я та консерватизм форм і методів впливу на них; потенційні можливості педагогів, батьків та громадськості щодо реалізації профілактичних завдань та їхня неспроможність здійснювати позитивний виховний вплив на учнів. Залишається недостатньо вивченою специфіка підготовки молоді до сімейного життя в сучасних умовах. Відсутнє наукове обґрунтування соціально-педагогічних засад збереження репродуктивного здоров'я старшокласників.

Актуальність проблеми, її недостатня наукова та практична розробка стали основою для вибору теми роботи «**Соціально-педагогічні засади збереження репродуктивного здоров'я старшокласників**».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема наукової роботи є частиною проблемної теми «Соціально-педагогічні умови профілактики девіантної поведінки учнів загальноосвітнього навчального закладу» (номер держреєстрації 010511000253) лабораторії превентивного виховання Інституту проблем виховання НАПН України та теми «Інноваційні технології, соціально-педагогічні та історичні аспекти підготовки педагогічних кадрів в умовах класичного університету в Україні» (номер держреєстрації 0106Ш03631) кафедри загальної та соціальної педагогіки факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. Тема дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (протокол № 1 від 23.02.2006 року) й узгоджена в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 7 від 26.09.2006 року).

Мета: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність впровадження соціально-педагогічних засад збереження репродуктивного здоров'я старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів.

Завдання дослідження:

1. З'ясувати стан розробленості проблеми збереження репродуктивного здоров'я старшокласників в теорії і практиці, уточнити зміст поняття «репродуктивне здоров'я старшокласників».
2. Визначити критерії, показники та виявити рівні збереження репродуктивного здоров'я старшокласників.
3. Теоретично обґрунтувати і розробити структурно-функціональну модель збереження репродуктивного здоров'я старшокласників.
4. Розробити й експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічних умов збереження репродуктивного здоров'я старшокласників загальноосвітнього навчального закладу.

Об'єкт дослідження: процес збереження репродуктивного здоров'я учнів старших класів.

Предмет дослідження: соціально-педагогічні засади збереження репродуктивного здоров'я старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів.

Для розв'язання визначених завдань і перевірки гіпотези використовувалися такі **методи дослідження:**

- *теоретичні*: аналіз філософської, педагогічної, медичної, соціологічної, психологічної літератури, що дало змогу уточнити зміст поняття «репродуктивне здоров'я»; порівняння, класифікація, систематизація й узагальнення теоретичних і емпіричних даних, за допомогою яких визначено сутність та соціально-педагогічні умови ефективного здійснення процесу збереження репродуктивного здоров'я в учнів старших класів; за допомогою методу теоретичного моделювання розроблено модель процесу збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, з метою розробки конкретних теоретико-методичних рекомендацій щодо збереження репродуктивного здоров'я старшокласників застосовувалися методи прогнозування та узагальнення отриманої статистичної інформації; за допомогою системно-узагальнюючого методу зроблено висновки за результатами дослідження;

- *емпіричні*: діагностичні (анкетування, інтерв'ювання, бесіда, тести, рейтинг); соціометричні, прогностичні (експертних оцінок, узагальнення незалежних характеристик тощо) - отримані за їх допомогою дані було використано при визначенні рівнів репродуктивного здоров'я старшокласників; у процесі використання обсерваційних (констатувальний та формувальний етапи експерименту) було підтверджено висунуту гіпотезу дослідження.

Теоретичну основу дослідження становлять положення, що ґрунтуються на: засадах філософії освіти (В.Андрущенко, В.Кремень), теорії формування особистості у підлітковому та юнацькому віці (І.Бех, Д.Колесов, І.Кон, А.Петровський Ж.Піаже.); теорії відповідальності (В.Андрєєва, Л-Колберг, КМінкіна, І.Ротгер, МСавчин, В.Сперанський, А.Титаренко); юнецпціях здоров'я, що трактують його як системне поняття, як сукупність інтегрованих компонентів, як соціокультурний феномен глобального масштабу (Г.Апанасенко, І.Брехман, Дізуткін, Е.Льш, Ю.Лісцін, МЛалонд, ВЛономаренко, Л. Піндер, Л.Суценко); ідеях збереження репродуктивного здоров'я (А.Баранов, В.Борисов, Б.Ворник, ТТоворун, В.Кравець, В.Оржеховська, ЗЛальян, ІРогозін, Р.Санников, ОЛременко та ін).

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота виконувалася у 6 загальноосвітніх навчальних закладах м. Чернівці та Чернівецької області. До експериментальної роботи було залучено 564 учні (з них 275 - з експериментальних класів та 289 - з контрольних), 107 представників загальноосвітніх навчальних закладів, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, неурядових організацій.

Наукова новизна й теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* визначено та обґрунтовано соціально-

педагогічні засади збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, які становлять сукупність фундаментальних наукових положень, спрямовані на забезпечення досягнення мети та завдань дослідження; визначено критерії (обізнаність, цінності, відповідальна поведінка), показники (знання про шляхи, вікові та тендерні особливості збереження репродуктивного здоров'я; визнання та прийняття цінностей репродуктивного здоров'я як особистісних; прийняття відповідальних рішень і здійснення відповідальних вчинків) та виявлено рівні (мінімальний, базовий, достатній) збереження репродуктивного здоров'я старшокласників; розроблено соціально-педагогічні умови збереження репродуктивного здоров'я старшокласників загальноосвітнього навчального закладу (удосконалення змісту, форм і методів соціально-педагогічної роботи зі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, підготовка їх до сімейного життя; координація діяльності державних і громадських організацій зі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників; впровадження в практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів інтерактивних технологій збереження репродуктивного здоров'я старшокласників); *уточнено* зміст поняття «репродуктивне здоров'я старшокласників», яке розглядається нами як стан повного фізичного (у тому числі статевого), психічного (психосексуального) і соціального благополуччя, який при досягненні соціальної зрілості в межах фертильного віку забезпечить можливість усвідомленого відтворення здорового потомства природним шляхом, без негативних наслідків для організму; *набули подальшого розвитку* ідеї формування відповідального ставлення старшокласників до свого здоров'я, їх орієнтації на цінності особистості, сімейного та здорового способу життя.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що розроблено основні напрями, форми (тренінги, лекторії, профілактичні та етичні бесіди, вечори запитань і відповідей, дебати, дискусії, диспути) і методи (формування свідомості, самовиховання, організації діяльності, рівний-рівному, навчання на основі життєвих навичок) збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, які сприяли виробленню позитивних моделей відповідальної поведінки старшокласників; розроблено методичні матеріали, які використано у навчально-виховному процесі загальноосвітніх навчальних закладів. Результати дослідження можуть бути використані під час лекцій, практичних занять із навчальних дисциплін «Соціальна педагогіка», «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти», «Корекційна педагогіка», «Профілактика негативних явищ в молодіжному середовищі», у вищих навчальних закладах, в роботі

загальноосвітніх закладів, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, неурядовими організаціями для планування й організації роботи зі збереження репродуктивного здоров'я та формування відповідальної поведінки старшокласників.

Особистий внесок автора. В опублікованому у співавторстві навчально-методичному посібнику «Збереження репродуктивного здоров'я старшокласників» (співавтор В.Оржеховська) дисертанту належать результати досліджень, що стосуються розробки методики проведення тренінгових занять та їхнього впливу на формування відповідальної поведінки. У статті «Роль засобів масової інформації у формуванні репродуктивного здоров'я молоді» (співавтор ЄЛемкова) дисертанту належать результати досліджень впливу засобів масової інформації на репродуктивне здоров'я молоді.

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки, практичні результати дисертаційного дослідження представлено в доповідях та повідомленнях на науково-практичних та науково-методичних конференціях різного рівня - *міжнародних*: «Наукові дослідження-теорія та експеримент «2005» (м. Полтава, 2005 р.), «Проблеми залучення молоді до процесу прийняття рішень на місцевому та регіональному рівнях» (м. Київ, 2005 р.), «Современные подходы к продвижению здоровья» (м. Гомель, Білорусь, 2006 р.), *всукраїнських*: «Використання психолого-педагогічних технологій у процесі підготовки практичних психологів і вчителів в умовах вищого навчального закладу» (м. Чернівці, 2004 р.), «Сучасна молодь: крок в майбутнє» (м. Суми, 2005 р.), «Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи із різними категоріями населення» (м. Черкаси, 2008 р.)

Науково-методичні розробки змісту, форм і методів збереження репродуктивного здоров'я учнів старших класів були обговорені на засіданнях директорів районних центрів соціальних служб для дітей, сім'ї та молоді з питань профілактики девіантної поведінки школярів.

Публікації. Основні положення дослідження відображено в 14 публікаціях, (12 - одноосібні), 10 з яких опубліковано у фахових виданнях, затверджених ВАК України, 1 навчально-методичний посібник (авторська робота - 2,5 др. арк.).

Структура дисертаційної роботи. Дисертація складається із вступу, двох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (255 найменувань). Загальний обсяг дисертаційної роботи складає 243 сторінки, основний зміст викладено на 162 сторінках. Робота містить 7 таблиць, 3 рисунка, 5 діаграм та 19 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено мету, об'єкт, предмет, гіпотезу, завдання і методи дослідження, сформульовано теоретичну основу, розкрито наукову новизну та практичне значення роботи; представлено дані про апробацію і впровадження результатів дослідження.

У **першому розділі** - «Збереження репродуктивного здоров'я старшокласників як соціально-педагогічна проблема» - виявлено стан розробки проблеми в науковій літературі, визначено сутність і показники репродуктивного здоров'я, фактори, що на нього впливають, проаналізовано стан збереження репродуктивного здоров'я в роботі загальноосвітніх шкіл.

Узагальнюючи матеріали теоретико-методологічного аналізу поняття «репродуктивне здоров'я», зазначимо, що його зміст і сутність розкриті в основному в документах міжнародного гуманітарного права. Водночас цей термін отримав значне застосування у різного роду наукових дослідженнях, в основному міжгалузевого змісту. Так, це поняття трапляється у низці праць медичного спрямування: у контексті вивчення чинників, які впливають на репродуктивне здоров'я населення (Б.Ворник), розкриття окремих змістових аспектів збереження репродуктивного здоров'я (З.Шкіряк-Нижник); дослідження особливостей становлення репродуктивної функції у дівчат-підлітків (Н.Влодзієвська) та оцінки стану їх репродуктивного потенціалу (В.Юрєв); розкриття значення репродуктивного здоров'я при плануванні сім'ї (Р.Богатирева); у ході медико-демографічного аналізу стану репродуктивного здоров'я підлітків в Україні (Ю.Галустьян, Н.Жилка); висвітлення загальних питань профілактики порушень репродуктивного здоров'я жінок та дівчат, (О.Парахіна), розробки системи медико-соціальної профілактики порушень репродуктивного здоров'я населення (В.Чебан) та ін.

У соціально-педагогічному ракурсі різні аспекти репродуктивного здоров'я розглядаються крізь призму вивчення питань статевого виховання, розкриття ролі тендеру у становленні особистості (Т.Говорун, О-Кікінеджи); вивчення взаємозв'язку репродуктивного здоров'я та статевого виховання молоді (О.Безпалько, А.Нагорна, О.Летрунько); дослідженні репродуктивної культури особистості (С.Лукашук-Федик) та формування сексуальної культури молоді (В.Оржеховська). Окрема увага питанням репродуктивного здоров'я приділена в низці праць українських дослідників Н.Зимівець, Г.Лактіонової. У психолого-педагогічному контексті здійснювалися дослідження змін, які відбуваються в психологічній сфері старшокласників у період статевого дозрівання

(І.Кон), при вивченні психофізіологічних та психолого-педагогічних аспектів формування усвідомленого батьківства, дошлюбної підготовки молоді (В.Кравець, ДКізь).

Поняття **«репродуктивне здоров'я старшокласників»** розуміємо як стан повного фізичного (у тому числі статевого), психічного (психосексуального) і соціального благополуччя, який при досягненні соціальної зрілості в межах фертильного віку забезпечить можливість усвідомленого відтворення здорового потомства природним шляхом, без негативних наслідків для організму.

Стан збереження репродуктивного здоров'я молоді розглядається нами в контексті загальної оцінки стану репродуктивного здоров'я населення в Україні, що діагностується за демографічними, медичними, соціальними та іншими показниками. Водночас вважаємо за необхідне доповнити існуючі в міжнародній практиці критерії та показники збереження репродуктивного здоров'я адекватними до визначеної нами сутності поняття «репродуктивне здоров'я старшокласників», а також особливостей раннього юнацького віку.

Спектр знань, дотичних до питань репродуктивного здоров'я, складає основу критерію *обізнаності* старшокласників про репродуктивне здоров'я. Показниками визначено обізнаність про: шляхи збереження репродуктивного здоров'я; вікові та гендерні особливості збереження репродуктивного здоров'я.

Наступний критерій збереження репродуктивного здоров'я старшокласників - *цінності*. Показниками даного критерію визначено: визнання цінностей репродуктивного здоров'я; прийняття цінностей репродуктивного здоров'я як особистіших.

Показниками критерію *відповідальна поведінка* стосовно збереження репродуктивного здоров'я визначаємо такі: прийняття відповідальних рішень; здійснення відповідальних вчинків.

За розробленими критеріями та показниками було проведено констатувальний експеримент, що дав можливість виявити рівні збереження репродуктивного здоров'я старшокласників (мінімальний, базовий, достатній). Аналіз даних констатувального експерименту свідчить, що лише 13,3% старшокласників з експериментальних класів (ЕК) та 13,7% - із контрольних класів (КК) проявляють штійну та систематичну турботу про збереження репродуктивного здоров'я. Мета їх діяльності, особисті інтереси та система ціннісних орієнтацій знаходять відображення у відповідальних вчинках стосовно збереження репродуктивного здоров'я. Ця група учнів повною мірою усвідомлює соціальну значимість репродуктивного здоров'я, дбає про нього,

дотримуються культури стосунків з людьми протилежної статі, мають ґрунтовні знання з питань репродуктивного здоров'я, готуються до створення у майбутньому здорової сім'ї, щоденно виконують фізичні вправи, систематично займаються певними видами спорту. Вони не лише самі не вживають алкоголь тютюн, наркотичні речовини, але й займають активну позицію щодо залучення тих, хто вживає тютюн, алкоголь, наркотики до зміни соціальної позиції на позитивну, включення їх в систему збереження здоров'я. Ця група старшокласників характеризується достатнім рівнем виявлення показників збереження репродуктивного здоров'я.

62,5% старшокласників ЕК та 61,5% - КК характеризується базовим рівнем виявлення показників збереження репродуктивного здоров'я. Ці старшокласники в цілому проявляють турботу про власне репродуктивне здоров'я. Вони мають достатньо повні знання з питань репродуктивного здоров'я, стосунків з протилежною статтю, їх дії не вступають у протиріччя із загальноприйнятими нормами, в основному розуміють необхідність дотримання здорового способу життя, однак усвідомленої потреби у цьому не відчувають. Адекватно діють лише під впливом педагогів, батьків, їх поведінка регулюється переважно зовнішніми стимулами та спонуканнями, нерегулярно займаються фізичною культурою та спортом, періодично вживають алкоголь (пиво, слабоалкогольні напої), курять.

У 24,2% старшокласників ЕК та 24,8% - з КК потреба у збереженні репродуктивного здоров'я не сформована, або сформована недостатньо. Старшокласників цієї групи визначають неповні, несистематичні знання про репродуктивне здоров'я, здоровий спосіб життя, стосунки з протилежною статтю. Вони не задумувалися над проблемою створення в майбутньому сім'ї, не готують себе до народження здорових дітей, мають невизначену систему цінностей. Статеві стосунки цих учнів часто мають безладний характер, вони не використовують контрацептивних засобів, знання про венеричні хвороби та їх наслідки мають спотворений характер. Ці старшокласники майже не займаються фізичною культурою і спортом, окрім уроків за розкладом, систематично (більше 1 разу на тиждень) вживають спиртні напої, курять. Дана група старшокласників характеризується мінімальним рівнем виявлення показників збереження репродуктивного здоров'я.

У цілому ж рівні виявлення показників збереження репродуктивного здоров'я старшокласників із експериментальних та із контрольних класів є приблизно однаковими, що відповідає реальному стану проблеми та дає підставу для подальшої експериментальної роботи.

Аналіз даних констатувального етапу експерименту дозволив нам визначити, що основними *причинами* недостатньої ефективності роботи зі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників є: відсутність системи соціально-педагогічної роботи школи щодо збереження репродуктивного здоров'я старшокласників; необізнаність педагогів щодо форм і методів роботи зі збереження репродуктивного здоров'я; не надання належної уваги збереженню репродуктивного здоров'я членами сім'ї; відсутність спеціальних занять зі збереження репродуктивного здоров'я. Визначення даних причин обумовило вибір змісту, напрямів, форм і методів роботи на формульованому етапі дослідження.

У другому розділі - «Соціально-педагогічні засади збереження репродуктивного здоров'я старшокласників» - визначено та теоретично обґрунтовано соціально-педагогічні умови збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, представлено розроблену структурно-функціональну модель збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, розкрито методика формульованого етапу експерименту, висвітлено та проаналізовано результати дослідження.

Соціально-педагогічні засади збереження репродуктивного здоров'я старшокласників розглядаються нами як сукупність фундаментальних наукових положень: педагогіки та психології щодо розвитку особистості старшокласника; теорії та методики виховання та соціальної педагогіки, що спрямовані на забезпечення досягнення мети та завдань збереження репродуктивного здоров'я старшокласників.

Основними соціально-педагогічними умовами збереження репродуктивного здоров'я старшокласників визначено: удосконалення змісту, форм і методів збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, підготовки їх до сімейного життя; забезпечення координації діяльності державних і громадських установ, організацій зі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників; впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу інтерактивних технологій збереження репродуктивного здоров'я старшокласників.

Визначення соціально-педагогічних умов збереження репродуктивного здоров'я дало можливість систематизувати цей процес у єдності мети, завдань, змісту, форм, методів та очікуваного результату роботи і на цій основі побудувати структурно-функціональну модель збереження репродуктивного здоров'я старшокласників (рис. 1).

Основними завданнями експериментальної частини дослідження стали: перевірка попередньо визначених соціально-педагогічних умов збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, їх ефективності в

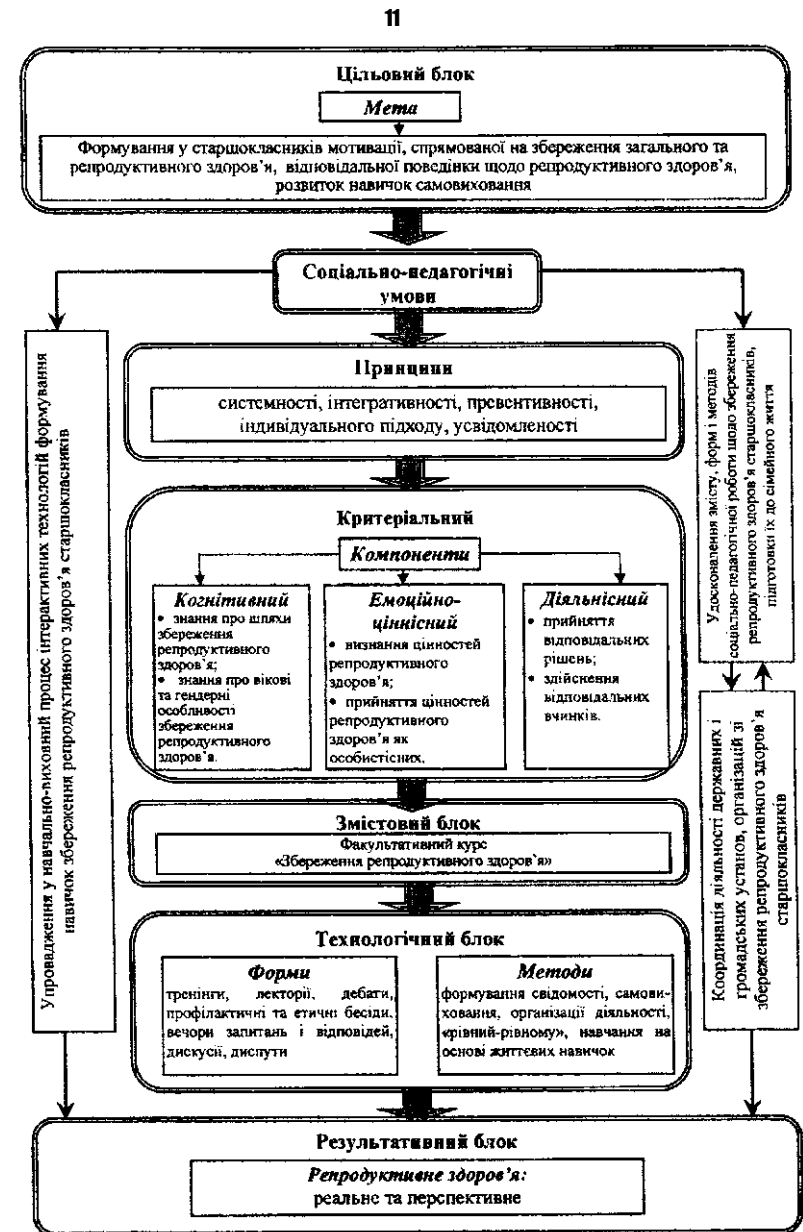

Рис. 1. Структурно-функціональна модель збереження репродуктивного здоров'я старшокласників

умовах загальноосвітнього навчального закладу; відбір та удосконалення змісту, форм і методів збереження репродуктивного здоров'я; розробка програми факультативного курсу; формування у старшокласників здорового способу життя, навичок відповідальної поведінки щодо збереження власного репродуктивного здоров'я.

Як засвідчили результати констатувального експерименту, у змісті сучасної загальної середньої освіти майже не приділяється уваги питанням збереження репродуктивного здоров'я старшокласників і підготовки учнівської молоді до шлюбу. Основні завдання підготовки старшокласників до сімейного життя ми реалізували через формування відповідальної поведінки, збереження репродуктивного здоров'я; ознайомлення із значенням сім'ї в житті людини та суспільства, особливостями і складностями сучасної сім'ї; формування у школярів соціально цінних установок, виховання відповідального ставлення до свого здоров'я і здоров'я інших людей. У межах реалізації завдань експериментальної роботи ми впроваджували до структури уроків окремі техніки, прийоми та вправи, які сприяли підготовці старшокласників до сімейного життя, збереженню їх репродуктивного здоров'я.

Обґрунтовуючи складові структурно-функціональної моделі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, ми визначали методи збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, що розглядаються нами як сукупність способів впливу традиційних педагогічних методів виховання (формування свідомості, самовиховання, організації діяльності), психологічних (психокорекції, соціально-психологічний тренінг) та методів соціальної роботи («рівний-рівному», навчання на основі життєвих навичок, роботи в громаді).

Як основні форми позакласної виховної роботи зі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників нами визначено: тренінги, лекторії, профілактичні бесіди, етичні бесіди, вечори запитань і відповідей, дебати, дискусії, диспути.

На етапі формувального експерименту була організована робота з надання школі функціоналу менеджера процесу координації діяльності державних і громадських організацій щодо збереження репродуктивного здоров'я старшокласників. У процесі експериментальної роботи було створено робочі групи, методичну раду та консультативну раду з координації. До складу робочої групи увійшли: заступники директорів шкіл з виховної роботи, соціальний педагог/психолог, педагог-організатор, фахівці державних і громадських організацій.

Метою діяльності робочих груп було визначено: координацію дій; визначення стратегії і тактики створення сприятливого середовища для

забезпечення збереження репродуктивного здоров'я; визначення можливостей усіх організацій, що беруть участь у взаємодії; забезпечення матеріальної бази для проведення сумісних акцій; моніторинг і контроль. Щодо здійснення координаційної діяльності на місцевому рівні, то під час експериментальної роботи робочі групи (під нашим керівництвом) співпрацювали з державними, громадськими і релігійними організаціями, інтегрували зусилля спеціалістів різного профілю, забезпечували їхній тісний зв'язок із сім'ями, органами місцевого самоврядування, охорони здоров'я, фізичної культури і спорту, правоохоронними й дозвілєвими закладами. Методична рада здійснювала контроль якості роботи, узгодження основних підходів і практик, що використовуються фахівцями різних організацій, надання, у разі потреби, методичної допомоги. Консультативна рада була створена як група найбільш активних представників громадськості, молоді, які протягом усього експерименту брали участь у плануванні, реалізації і підведенні підсумків роботи.

На початку формувального етапу експерименту було організовано круглий стіл із запрошенням представників державних та громадських організацій, адміністрації шкіл, де визначались напрями та орієнтовний перелік форм роботи зі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників кожної із сторін, підписано угоди про співпрацю між відділом освіти та районним Управлінням юстиції, Службою у справах дітей, Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, Відділом планування сім'ї та репродукції людини.

Основним змістовим компонентом реалізації визначеної нами соціально-педагогічної умови збереження репродуктивного здоров'я старшокласників став *факультативний курс «Збереження репродуктивного здоров'я»*. Програма курсу складається з теоретичної (30 годин) і практичної (40 годин) частин. Теоретична частина факультативного курсу містила такі теми: «Сім'я починається з «Я», «Міжособистісні стосунки», «Уявлення про сім'ю і шлюб» «Моє здоров'я та здоров'я моїх майбутніх дітей» тощо. Заняття теоретичної частини проходили у формі лекцій, бесід і дискусій. Основними формами проведення практичної частини факультативного курсу стали тренінгові заняття зі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників та підготовки їх до сімейного життя.

Перевірка ефективності визначених умов збереження репродуктивного здоров'я старшокласників передбачала проведення контрольного зрізу рівня збереження репродуктивного здоров'я старшокласників за визначеними критеріями та показниками. Ефективність визначених соціально-педагогічних умов підтверджують

позитивні зміни, виявлені під час експерименту. Зведені дані про рівні збереження репродуктивного здоров'я старшокласників до та після експериментальної роботи подано у таблиці 1.

Таблиця 1.

Рівні збереження репродуктивного здоров'я старшокласників за результатами формувального етапу експерименту (у відсотках)

Рівні	Експериментальні класи (275 осіб), у %		Контрольні класи (289 осіб), у %	
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
Достатній	13,3	28,9	13,7	15,1
Базовий	62,5	62,3	61,5	63,1
Мінімальний	24,2	8,7	24,8	21,7

Так, *достатній* рівень збереження репродуктивного здоров'я виявлено як середне-арифметичне у **28,9%** старшокласників **ЕК** та **15,1%** старшокласників з **КК**. Аналіз експериментальних даних дає змогу зазначити, що найбільша позитивна динаміка на достатньому рівні виявлена в розвитку таких *показників* як: здійснення відповідальних рішень (**+17,9%**); обізнаність щодо шляхів збереження репродуктивного здоров'я (**+17,4%**); прийняття відповідальних рішень стосовно збереження репродуктивного здоров'я (**+17,3%**); прийняття цінностей репродуктивного здоров'я (**+16,8%**). Ці дані свідчать про те, що в учнів контрольних класів, де цілеспрямована систематична робота зі збереження репродуктивного здоров'я проводилася у традиційному навчально-виховному процесі, рівень збереження репродуктивного здоров'я хоча і дещо зріс (на **1,3%**), але загалом, залишився значно нижчим порівняно з експериментальними класами. Учні експериментальних класів продемонстрували суттєву позитивну динаміку в зростанні рівнів збереження репродуктивного здоров'я: (+15,6%).

Математичний аналіз результатів підтвердив, що забезпечення обґрунтованих нами соціально-педагогічних умов збереження репродуктивного здоров'я старшокласників сприяло підвищенню рівнів збереження репродуктивного здоров'я старшокласників експериментальної групи.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження підтвердили правомірність положень гіпотези, засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань і дали підстави для формулювання таких висновків:

1. На основі аналізу філософської, психолого-педагогічної, соціологічної літератури уточнено зміст поняття «репродуктивне здоров'я», його показники та складові. Розкрито сутність репродуктивного

здоров'я старшокласників яке визначається нами як стан повного фізичного (в тому числі статевого), психічного (психосексуального) і соціального благополуччя, який при досягненні соціальної зрілості в межах фертильного віку забезпечить можливість усвідомленого відтворення здорового потомства природним шляхом, без негативних наслідків для організму.

2. Визначено критерії, показники та виявлено рівні збереження репродуктивного здоров'я старшокласників. Оцінювання процесу збереження репродуктивного здоров'я старшокласників відбувалося за трьома критеріями: обізнаність, цінності та відповідальна поведінка. Показниками критерію обізнаність визначено обізнаність про: шляхи збереження репродуктивного здоров'я; вікові та тендерні особливості збереження репродуктивного здоров'я. Показниками критерію цінності визначено: визнання цінностей репродуктивного здоров'я; прийняття цінностей репродуктивного здоров'я як особистісних. Показниками критерію відповідальної поведінки старшокласників стосовно збереження репродуктивного здоров'я визначено: прийняття відповідальних рішень; здійснення відповідальних вчинків. /Для оцінки постійності, яскравості виявлення кожного показника в типових ситуаціях навчально-виховного процесу визначено три рівні збереження репродуктивного здоров'я старшокласників (мінімальний, базовий, достатній) та розкрито їх змістові характеристики.

3. У дисертації теоретично обґрунтовано й розроблено структурно-функціональну модель збереження репродуктивного здоров'я старшокласників. Модель містить такі *блоки*: цільовий; блок принципів; критеріальний; змістовий; технологічний; результативний та блок соціально-педагогічних умов збереження репродуктивного здоров'я старшокласників. Розроблено соціально-педагогічні умови збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, а саме: удосконалення змісту, форм і методів збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, підготовки їх до сімейного життя; забезпечення координації діяльності державних та громадських установ, організацій зі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників; впровадження у навчально-виховний процес загальноосвітнього навчального закладу інтерактивних технологій збереження репродуктивного здоров'я старшокласників.

4. З метою перевірки ефективності соціально-педагогічних умов збереження репродуктивного здоров'я старшокласників проведено формувальний експеримент. Аналіз даних експериментальної роботи свідчить про суттєву відмінність в рівнях збереження репродуктивного здоров'я старшокласників контрольних та експериментальних класів.

Встановлено, що 28,9% старшокласників ЕК виявили достатній, а 62,3% базовий рівні збереження репродуктивного здоров'я. В експериментальних групах позитивна динаміка виявилась найбільш помітною на достатньому рівні збереження репродуктивного здоров'я старшокласників (+16,6%); кількість старшокласників, що мають достатній рівень збереження репродуктивного здоров'я в ЕК майже в три рази більша, порівняно із кількістю старшокласників, що мають такий же рівень збереження репродуктивного здоров'я у КК (28,9% проти 15,1%). Встановлено, що найбільша позитивна динаміка на достатньому рівні виявлена в розвитку таких показників як: здійснення відповідальних рішень (+17,9%); обізнаність щодо шляхів репродуктивного здоров'я (+17,4%); прийняття відповідальних рішень стосовно збереження репродуктивного здоров'я (+17,3%); прийняття цінностей репродуктивного здоров'я (+16,8%).

5. Отримані результати підтверджують ефективність обґрунтованих засад збереження репродуктивного здоров'я старшокласників: концепції збереження репродуктивного здоров'я старшокласників; структурно-функціональної моделі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників, принципів, критеріїв, показників збереження репродуктивного здоров'я старшокласників; соціально-педагогічних умов збереження репродуктивного здоров'я старшокласників загальноосвітнього навчального закладу.

Подальшого дослідження потребують: розробка форм та методів збереження репродуктивного здоров'я студентської молоді; визначення особливостей підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи за напрямком збереження репродуктивного здоров'я; впровадження форм та методів збереження репродуктивного здоров'я старшокласників в спеціалізованих центрах соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Статті у фахових виданнях:

1. Мудрий Я. Підготовка соціальних педагогів до роботи по збереженню репродуктивного здоров'я молоді / Я. Мудрий // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: зб. наук, праць. - Чернівці, 2004.-Вил..210 СІ 17-123.
2. Мудрий Я., Немкова Є. Роль засобів масової інформації у формуванні репродуктивного здоров'я молоді / Я. Мудрий, Є. Немкова // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: зб. наук праць. - Чернівці, 2004. - Вил. 225 - С.75-80.

3. Мудрий Я. Стан сформованості репродуктивного здоров'я населення та молоді / Я. Мудрий // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: зб. наук, праць. - Чернівці, 2005. Вил. 262 - С.93-97.
4. Мудрий Я. Роль соціального педагога у формуванні основ репродуктивного здоров'я школярів / Я. Мудрий // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: зб. наук праць. - Чернівці, 2005. Вил. 263 -С.122-126.
5. Мудрий Я. Соціально-педагогічні аспекти формування репродуктивного здоров'я школярів / Я. Мудрий // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: зб. наук, праць. - Чернівці, 2006. - Вип. 284 - С.90-94.
6. Мудрий Я. Формування у старшокласників уявлень про майбутнє сімейне життя за допомогою тренінгової роботи в школі / Я. Мудрий // Науковий вісник Дрогобицького університету. Педагогіка та психологія: зб. наук праць. - Дрогобич, 2006. - С. 111-116.
7. Мудрий Я. Теоретичні аспекти тренінгової роботи по збереженню репродуктивного здоров'я старшокласників / Я. Мудрий // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія № 11 Соціологія. Соціальна робота. Соціальна педагогіка Управління: Зб. наукових праць. - К: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2007. - Випуск 5. (Частина 2) - С. 80-85.
8. Мудрий Я. Соціально-педагогічні передумови збереження репродуктивного здоров'я старшокласників / Я. Мудрий // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія: зб. наук праць. - Чернівці, 2006. -Вип. 317. - С.85-92.
9. Мудрий Я. Збереження репродуктивного здоров'я старшокласників у процесі підготовки їх до сімейного життя / Я. Мудрий // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна - Львів, 2007. - Вип. 22. - С.206-212.
10. Мудрий Я. Використання інноваційних технологій навчання у процесі збереження репродуктивного здоров'я старшокласників / Я. Мудрий // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». - Черкаси, 2008.-Вип. 123.-С.105-109.

Інші публікації:

1. Збереження репродуктивного здоров'я старшокласників: Навчально-методичний посібник / Укл.: В.М.Оржеховська, Я.С.Мудрий - Чернівці: «Рута», 2008.-84с.
2. Мудрий Я. Сучасна сім'я як інститут формування репродуктивної поведінки молоді / Я. Мудрий // «Сучасна молодь: крок у майбутнє»: Матеріали Першої Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів та аспірантів. - Суми, 2005 - С. 100-104.

3. Мудрий Я. Інститути формування репродуктивної поведінки молоді / Я.Мудрий // «Наукові дослідження - теорія та експеримент, 2005»: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. - Полтава, 2005. Том 12. - С. 45-48.
4. Мудрий Я. Вплив негативних явищ на репродуктивне здоров'я старшокласників / Я.Мудрий // «Проблеми залучення молоді до процесу прийняття рішень на місцевому та регіональному рівнях»: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. - К, 2005. - С. 34-40.
5. Мудрий Я. Влияние образа жизни старшеклассников на репродуктивное здоровье / Я.Мудрий // «Современные подходы к продвижению здоровья»: Материалы Международной научно-практической конференции. - Гомель, 2006. - С. 102-105.
6. Мудрий Я. Інноваційні технології навчання навичкам збереження репродуктивного здоров'я старшокласників / Я.Мудрий // «Реалізація концепції освіти з БЖД: сучасні проблеми та ефективність інноваційних освітніх технологій»: матеріали I Міжгалузевої міжнародної науково-практичної конференції. - К, 2008. - С.53-54.

АНОТАЦІЇ

Мудрий Я.С. Соціально-педагогічні засади збереження репродуктивного здоров'я старшокласників. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 - соціальна педагогіка - Інститут проблем виховання НАГН України, Київ, 2010.

Дисертація присвячена висвітленню питання теорії і практики збереження репродуктивного здоров'я старшокласників. У роботі узагальнені теоретичні засади та практичний стан проблеми збереження репродуктивного здоров'я школярів. Уточнено зміст і структуру поняття «репродуктивне здоров'я» стосовно старших підлітків. Розроблена та обґрунтована структурно-функціональна модель збереження репродуктивного здоров'я старшокласників. Теоретично обґрунтовано і експериментально перевірено ефективність змісту, форм, методів і технологій збереження репродуктивного здоров'я старшокласників. Визначено, наукою обґрунтовано та апробовано соціально-педагогічні засади збереження репродуктивного здоров'я старшокласників. Дані експериментальної роботи засвідчили наявність суттєвої відмінності в рівнях збереження репродуктивного здоров'я контрольних та експериментальних класів

Ключові слова: репродуктивне здоров'я старшокласників, соціально-педагогічні засади, інтерактивні технології, відповідальна поведінка.

Аннотація

Мудрий Я.С. Социально-педагогические основы сохранения репродуктивного здоровья старшеклассников. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 - социальная педагогика. - Институт проблем воспитания НАГН Украины, Киев, 2010.

В диссертации решается актуальная педагогическая проблема - сохранение репродуктивного здоровья учеников старших классов общеобразовательных школ. В работе теоретически обоснованы и экспериментально проверены условия, содержание, формы, и методы сохранения репродуктивного здоровья старшеклассников.

На основе анализа литературных источников уточнены содержание и структура понятия «репродуктивное здоровье старшеклассников», как состояние полного физического (в том числе полового), психического (психосексуального) и социального благополучия, которое при достижении социальной зрелости в пределах фертильного возраста обеспечит возможность осознанного воссоздания здорового потомства естественным путем, без негативных последствий для организма. Состояние сохранения репродуктивного здоровья старшеклассников рассматривается нами в контексте общей оценки состояния репродуктивного здоровья населения в Украине, которая диагностируется по демографическим, медицинским, социальным и другим показателям. Дополнены существующие критерии и показатели сохранения репродуктивного здоровья адекватными к определенной нами сущности понятия «репродуктивное здоровье старшеклассников», а также особенностям раннего юношеского возраста.

Критериями репродуктивного здоровья старшеклассников были: осведомленность (показатели: осведомленность о путях сохранения; возрастных и тендерных особенностях сохранения репродуктивного здоровья); ценности (признание и принятие ценностей репродуктивного здоровья как личных); ответственное поведение (принятие ответственных решений, реализация ответственных поступков). Проведенный анализ результатов исследования по данным показателям позволил выделить уровни сохранения репродуктивного здоровья старшокласников (минимальный, базовый, достаточный).

Теоретико-методический анализ проблемы и результаты констатирующего эксперимента стали базой для разработки программы формирующего эксперимента, которая строилась на основе структурно-функциональной модели сохранения репродуктивного здоровья старшеклассников. Был разработан факультативный курс «Сохранение репродуктивного здоровья»; апробированы интерактивные технологии,

которые обеспечили формирование у старших подростков знаний и навыков ведения здорового образа жизни, общения с противоположным полом, мотивацию на создание семьи и рождение здоровых детей.

На этапе формирующего эксперимента была организованная работа по предоставлению школе функционала менеджера процесса координации государственных и общественных организаций относительно сохранения репродуктивного здоровья старшеклассников. Были созданы рабочие группы, методический и консультативный совет по координации деятельности государственных и общественных организаций относительно сохранения репродуктивного здоровья старшеклассников.

Сравнительный анализ данных экспериментальной работы показал, что в результате реализации программы исследования в экспериментальных классах произошли положительные изменения в уровнях сохранения репродуктивного здоровья: увеличилось число учащихся с базовым и достаточным уровнями. В контрольных классах данная тенденция выражена в меньшей степени, существенных количественных и качественных изменений у школьников не произошло.

Ключевые слова: репродуктивное здоровье старшеклассников, социально-педагогические основы, интерактивные технологии, ответственное поведение.

Summary

Mudryi Y.S. Social-pedagogical bases of saving reproductive health of the seniors. - Manuscript

Thesis for a candidate degree in Pedagogical Sciences, Speciality 13.00.05 - Social Pedagogics. - Problem Solving Education Institute, the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Kyiv, 2010.

Thesis is devoted to saving problem of reproductive health of seniors. It is based on the analysis of literary resources and exposed the essence, content and structure of the concept of "reproductive health of seniors", as a complete physical (including sexual) condition, mental (psychosexual), and social well-being, which when reaching social maturity within childbearing age provide an opportunity to deliberate the reconstruction of healthy offspring naturally, without negative consequences for the organism.

A structural-functional model of reproductive health of seniors in secondary schools is proposed, proved and confirmed experimentally. Social and pedagogical conditions of reproductive health of seniors are previously identified

Keywords: reproductive health of the seniors, social and pedagogical bases, interactive technologies responsible behavior.

Підписано до друку 27.10.2010. Формат 60 x 84/16.

Папір офсетний. Друк різнографічний. Ум.-друк. арк. 09.

Обл.-вид. арк. 09. Тираж 100. Зам. 410.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету
58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №891 від 08.04.2002 р.